

Siyasal Krizler Karşısında Liderlerin Davranışları ve Ekonomiye Etkileri

Dr. Gökmen KANTAR

Öğretim Üyesi
Namık Kemal Üniversitesi
İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
gokmenkantar06@gmail.com

Dr. İhsan GÜLAY

Öğretim Üyesi
Maltepe Üniversitesi
İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi,
Uluslararası İlişkiler ve AB Türkçe ve İngilizce Bölümü
ihsangulay@maltepe.edu.tr

Hakan KILCI

Öğretim Görevlisi
Namık Kemal Üniversitesi
Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu
Yönetime ve Organizasyon Bölümü
hkilci@nku.edu.tr

Özet

Dünya üzerinde bulunan ülkelerin, refah düzeylerini incelediğimiz de gelişme seviye oranlarının, ekonomi ile ilişkili olduğunu görürüz. Ekonomisi güçlü olan ülkelerin parası, diğer ülke paralarına göre daha değerlidir. Ayrıca parasının ekonomik değerine göre ülkeler, diğer ülkeler üzerinde nüfuz sahibi olur veya etkisi altında kalır. Bu ekonomik güç olma sürecinde üretimden-teknolojiye, pazarlamadan-hammaddeye kadar birçok dinamik faktör iktisaden söz konusudur. Ekonomik değer üretme süreçlerinden birisi de ülkenin nasıl yönetildiği ile ilişkilidir. Ülkeyi yöneten, politikacılar, bürokratlar ve liderler o ülkenin ekonomisine; iyi veya kötü büyük paya sahiptirler. Zaman içinde ülke ekonomilerinde dalgalanmalar veya krizler yaşanabilir. Bu dalgalanmaların sebebi, sosyal ve toplumsal olabileceği gibi siyasal gelişmeler de etkili olabilir. Siyasal alanda yaşanan bir takım olumlu ya da olumsuz gelişmeler, ülke ekonomisinin iyi veya kötü gitmesine yol açar. Krizler ülke ekonomileri üzerinde, çok dinamik bir etkiye sahiptir. Bu krizlerin başarıyla yönetilmesi, ülke ekonomisinin olumsuz anlamda, çok daha fazla etkilenmeden aşılmasını sağlar. Bu krizler karşısında ülkeyi yönetenler, kendi yetenekleri ile beraber; bilgi ve tecrübelerini birleştirerek etkin bir yönetim biçimi ortaya koyarlar. Bu çalışmada Türkiye’de yakın siyasi tarihimizde, meydana gelen olumsuz siyasi gelişmelerin ardından; liderlerin davranışları, bu krizler karşısındaki yönetim biçimleri ve bu tutumların, ekonomiye olan yansımaları araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Siyasal kriz, liderlik, kriz yönetimi ve ekonomik kriz

•••••

Makale geliş tarihi: 28.02.2018 • Makale kabul tarihi: 30.03.2018
Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi • © 2018 • 5 (1) • bahar/spring: 5-19

The Behavior of Leaders and Their Effects on the Economy in the Face of Political Crises

Gökmen KANTAR, Ph.D.

Assistant Professor
Namık Kemal University
Faculty of Economics and Administrative Sciences
Political Science and Public Administration
gokmenkantar06@gmail.com

İhsan GÜLAY, Ph.D.

Assistant Professor
Maltepe University
İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi,
Uluslararası İlişkiler ve AB Türkçe ve İngilizce Bölümü
ihsangulay@maltepe.edu.tr

Hakan KILCI

Lecturer
Namık Kemal University
Vocational School of Social Sciences
Management and Organization
hkilci@nku.edu.tr

Abstract

We see that the level of development in the countries around the world is related to the economy, when we examine welfare levels. The money of countries with strong economies is more valuable than the money of other countries. In addition, according to the economic value of the money countries, other countries will have influence or remain under the influence. In the process of becoming an economic power, there are many dynamic factors from production to technology, marketing to raw material. One of the processes of generating economic value is related to how the country is governed. Politicians, bureaucrats and leaders who govern the country have a great share of the economy of that country, good or bad. Fluctuations or crises may occur in the economies of the country over time. The reason for these fluctuations can be social and social as well as political developments can be effective. A number of positive or negative developments in the political sphere lead to the good or bad economy of the country. Crises have a very dynamic impact on the country's economies. The successful management of these crises ensures that the economy of the country is overcome without being adversely affected. In the face of these crises, the rulers of the country, together with their own capabilities, combine their knowledge and experience to form an effective management. In this study, following the negative political developments in our close political history in Turkey, the behavior of the leaders, the forms of administration against these crises, and their reflections on the economy were investigated.

Keywords: Political crisis leadership, crisis management and economic crisis.

•••••

Article arrival date: 28.02.2018 • Article acceptance date: 30.03.2018
Maltepe University Journal of Faculty of Communication • © 2018 • 5 (1) • *bahar/spring*: 5-19

Giriş

Bir ülkede meydana gelen ekonomik dalgalanmalar veya siyasal krizler; o ülkenin önemine, büyüklüğüne ve gücüne göre dünyanın geneli üzerinde, ekonomik temelli bir etkilenmeye neden olur. Bu sebeple günümüzde, postmodern çağda, “küresel kriz” mefhumunun ortaya çıktığı söylenebilir. Globalleşmenin pek çok alanda olduğu gibi, ekonomilerde de oluşturduğu sistemsel değişimlerin sonucu olarak organizasyonlar, geçmiş dönemlere göre daha yoğun bir rekabet ve belirsizlik ortamında faaliyetlerini devam ettirmektedirler. Büyük bir değişimin yaşandığı ve belirsizliğin hâkim olduğu bu çevre koşulları altında, ekonomik organizasyonların; bu krizlerle baş edebilmeleri, krizlerin yaşandığı süreç içerisinde çok daha zor olmaktadır. Çevredeki değişimlere ve bu değişimlerin oluşturabileceği kriz olasılıklarına karşı, hazırlıkları bulunan organizasyonlar için belirsizlik ortamının, tehditler oluşturmanın yanı sıra beklenmeyen fırsatlar da sağlayabileceği de unutulmamalıdır. Burada önemli olan, gerek kriz öncesinde gerekse de kriz sırasında, kriz olgusunu doğru şekilde yönetebilmek ve yaşanan krizden öğrenilecek dersler çıkarabilmektir. Ayrıca, tarihte yaşanmış olan büyük ekonomik krizler ve yakın dönemde dünyada yaşanan, Türkiye’yi de etkisi altına alan 2008 global ekonomik krizi de şirketlerin krizleri hazırlıklı şekilde karşılamalarının ve etkili bir kriz yönetimi politikası benimsemelerinin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Tüm krizler düşünüldüğünde organizasyonların her bir krize göre hazırlık yapması imkânsızdır. Fakat organizasyonların hiç değilse bazı kriz ihtimallerine göre hazırlık yapması krizlerin onların üzerlerinde oluşturacağı tahribatı en hafif bir şekilde atlatabilmelerine yardımcı olur. Bu araştırmada Türkiye’de 1960 yılından beri yaşanan siyasal krizlerin içerikleri ve bunların ülke ekonomisine ne şekilde ve ne derecede etki ettiği krizlerin yönetilmesi esnasında özellikle iktidar partisi liderlerinin tali yol olarak ise muhalefet parti liderlerinin liderlik tavır ve davranışlarının krizlerin gidişatını ne şekilde etkilediği açıklanmaya çalışılmıştır. Siyasi krizler siyasi partileri bazen çok zor durumda bırakmakta kimi zaman hükümet değişikliklerine neden olmakta bazen de darbelerle sonuçlanmaktadır. Çoğunlukla bu krizlerin ve darbelerin ardından ülke ekonomik anlamda büyük bir zafiyet yaşamakta ve ülke ekonomisi oldukça olumsuz bir şekilde etkilenmektedir.

Kriz kavramı

Krizlerin tanımlanması konusunda birçok farklı yorum bulunmaktadır. Organizasyonlarda meydana gelen krizler insan davranışları, organizasyon yapısı, iktisadi koşullar veya teknoloji temellidir. Krizler organizasyonların mali yapısı ve prestijine de oldukça önemli zararlar vermektedir (Mitroff, 1987;283). Kriz üzerine bugüne kadar yapılan araştırmalarda kriz kavramına yönelik pek çok tanıma rastlamak mümkündür. Bu tanımlardan bazıları aşağıdaki gibidir:

- Kriz sözcüğü Yunanca ayırmak, bölmek anlamında kullanılır. Oxford Sözlüğünde sözcük bugün ki manasıyla ilk kez 1600'lü yıllarda bir olayın gelişmesindeki yaşamsal öneme haiz gelişme, dönüm noktası, eskiye nazaran daha kötü duruma gelmek gibi manalarda kullanılmıştır (Göksel; 2002; 228).

- Brewton'e göre; organizasyonların rutin faaliyetlerinde önemli aksamaya sebep olan, devletin eski düzene geri dönme için hakkında bir çok düzenleme yapmasına neden olan organizasyonu mali açıdan zor durumda bırakan ve iş görenlerin moral, motivasyon ve desteğini azaltan olay ya da olaylar topluluğuna kriz denir (Keown, 1997;5).

-İşletmecilik alanında kriz hemen müdahale edilmesi gereken, organizasyonun denetimi dışında meydana gelen ve örgütün varlığını ve ürününü tehdit eden olaylardır (Mitroff, 1993;49).

- Kriz aniden gelişen ivedilikle cevap verilmesi gereken örgüt amaçlarını tehdit eden gerilimdir (Dinçer, 2003;407).

- Eco, krizin herkes tarafından kabul edilmiş iki temel anlamından bahseder. İlki, yıkıma götüren bir dönüşüm süreci; ikincisi ise yetişkinliğe geçiş sürecidir (Eco'dan aktaran Yılmaz, 2001: 10).

Tüm tanımlarda görüleceği gibi kriz bir süreci ifade eder. Önceki durumdan farklılaşan bu süreç krizin oluşumunun, gelişiminin ve sonucunun anlaşılabilmesini kolaylaştırabilmektedir. Kriz birçok bilim dalında ve diğer birçok alanda kullanılan bir sözcük haline gelmiştir (Roux ve Dutort, 2007: 105). Örneğin tıp biliminde aniden ortaya çıkan ve hayati fonksiyonları sona erdirecek boyuttaki hastalık olarak kullanılmaktadır (Akt. ve Şen, 2002: 1). İşletmelerde örgütlerin karşılaşmış olduğu ciddi sorunları, iktisadi açıdan ise ekonomik dengenin aniden bozulması anlamlarına gelmektedir (Çelik, 2010: 21).

Kavramın sosyal bilimlerde yaygın kullanımı genel bir tanımını yapmayı da zorlaştırmaktadır. Genel olarak kavramdan önceden beklenmeyen ve seçilemeyen, organizasyon tarafından acele cevap verilmesi gereken ve çoğunlukla örgütlerin devamlılığını tehdit eden gerilimli durum anlaşılmaktadır (Schneider, 2009: 586). Ancak krizler her zaman kötü sonuçlara yol açmamakta, aynı zamanda fırsatlar da sunmaktadır. Çince de “kriz” kelimesini ifade eden “wei-ji” sembolü fırsat ve tehlike kelimelerinin birleşmesinden oluşmaktadır (Gürdal ve Ceyda, 2009: 566). Krize bu şekilde bakıldığı zaman örgütün, bireyin veya toplumun karşı karşıya kaldığı zor bir durum ve bu zor durumun sunmuş olduğu fırsatlar anlaşılmaktadır. Fink de krizin istikrarsız bir dönemi anlatmasının yanında şans olarak da algılanabileceğini belirtir. Kesin olanın krizin mutlak bir olumsuzluk içermediği yalnızca belirsizliğin ve riskin belli derecesi olarak nitelendirilebileceğidir (Fink, 1986: 15). Kriz, örgütün iç ve dış yapılanmasına zarar veren, plansız bir durumdur (King, 2002: 237). Bir başka tanımda kriz, örgüt organlarını tehdit eden büyük tahribatlara, belirsizliklere yol açan ve süratle karar verilmesi gereken durumdur (Pearson ve Clair, 1998: 60). Krizin tanımı ve kapsamı kişiden kişiye ve zamandan zamana değişebilmektedir. O yüzden krizin asli unsurlarını bilmek ve meydana gelen bir durumu bu unsurlar çerçevesinde değerlendirmek daha doğrudur. Tüz’ün de belirtmiş olduğu gibi örgütün hayatını tehlikeye sokmayan ve denge durumunu bozmayan her çatışma ve sıkıntıya kriz adını vermek doğru değildir (Tüz, 2004: 12). Bu bakımdan sadece ani ve beklenmedik bir anda ortaya çıkan ve üstesinden gelmek amacıyla, atılacak adımlar için yeterince zaman, bilgi ve malzemenin bulunmadığı ve karar organlarında gerilim yaratan durumlardır (Tutar, 2000: 17). İlk kullanılmaya başlandığı zamanda doğru karar vermek için beklenen en uygun dönemi ifade eden bu terim, bugün bizim ona yüklediğimiz tehlike dolu anlamlara daha yakındır. Uğradığı yerlerde derin tahribatlar bırakan, tekrar toparlanması için uzun uğraşlar verilmesi gereken anlamı bu zamanda daha çok kabul görür olmuştur. Kriz, belirsizliğin katlanarak arttığı, olayların denetimden çıktığı durumu ifade etmektedir. Kriz yaşanmadan önce her şey alışılmış ve rutin bir seyirde izlenmektedir. Habermas’ a göre de belli bir durumun kriz olarak algılanabilmesi için normal, sorunsuz bir duruma dair imgeye ihtiyaç vardır. Kriz bu normal, alışılmış ve bildik durum çöktüğünde, düzen eski hâkimiyetini kaybedip, olaylar artık rutin ve öngörülebilir

olmadığında gelir. (Habermas'dan aktaran Bauman,2000: 150) Heidegger ise bu görüşe karşı çıkar. Kriz ve normallik arasında krize öncelik verir. Normallikten bahsedebilmek için anormalliğe ihtiyaç vardır. Ona göre, kriz algısı olmadan normalliğin ne olduğu düşünülemez (Heideger'den aktaran Bauman, 2000: 150). Kriz algısı olmazsa, normalliği düşünmeden alışkanlıklarımıza devam ederiz (Bauman, 2000: 150-151).

Siyasal Krizler

Devlet sorunlarıyla alakadar meselelerde, siyasi partilerin anlayamadığı, millet meclisinin dışındaki kurumların dâhil olmasıyla; partilerin stratejik ve taktiksel hareket edebildiği, ülkenin yönetim sisteminden seçim sistemlerine, anayasal ve hukuki etmenlerden kaynaklanabilen gerginliklere kadar çeşitli olaylar zincirine siyasi kriz denilebilir. Devlet yönetiminde ortaya çıkan gerginliklerin, toplumu olumsuz yönde etkilemesinden dolayı, politik krizlerin devlet ve toplum ilişkileri açısından değerlendirilmesi gerekmektedir. Siyasi kriz sürecinde toplumun devlete olan bağlılığı ve güveni de sekteye uğrar. Bu durum toplumun yönetimi reddetmesine kadar giden süreçleri meydana getirebilir. Çatışma ve şiddete varan gelişmeler devlet ve toplum arasındaki ilişkiyi olumsuz yönde etkileyebilir. Siyasal krizler meşruiyetin sarsılmasına ve yitirilmesine neden olan durumlarla sonuçlanabilir. Siyasal krizlerin tasnif edilmesi onların daha rahat anlaşılması ve açıklanabilmesi için zaruridir. Devlet yönetiminde yaşanan gerginliklerde siyasi krizleri ele alırken siyasi partilerin birbirleriyle ve diğer kurumlar arasındaki ilişkileri öncelik kazanmaktadır.

Meclis içerisinde yasama ve yürütme fonksiyonlarını kullanan siyasi partiler, ülkenin yönetimi ile ilgili kararlar almak için görüşmeler yapmaktadırlar. Bu görüşmeler sonucunda bazı kararlar alınabilirken, bazıları ise karara bağlanamamaktadır. Bu süreçlerde yaşanan bazı gerginlikler meclisin karar alma sürecini tıkarken bazıları kısa süreli görüşmeler neticesinde çözüme kavuşabilmektedir. Bu nedenle meclis içerisinde yaşanan her gerginliği siyasi kriz olarak değerlendirmek siyasi krizlerin nedenlerinin, oluşumunun ve sonuçlarının açıklanması konusunda derin bir belirsizlik yaratacaktır. Siyasi partiler kriz dönemlerinden kurtulmak için uzlaşma arayışı içerisine girebilmektedirler. Bazen tersi gerçekleşebilmekte, partiler diyalogu kapatabilmektedirler. Bu bakımdan siyasi kriz

zamanlarının, siyasi partilerin en faal dönemleri olduğu söylenebilir. Devlet ve toplum ilişkileri açısından krizlere yaklaşıldığı zaman, devletin toplumun değer ve inanç sistemleriyle olan uyumu ve toplumun yönetime katılma durumu ile değerlendirilmesi gerekmektedir. Devlet ve Toplum ilişkilerinin zayıflığı ve güçlülüğü siyasi krizlerin oluşumu bakımından belirleyicidir. Toplumla uyum, bütünleşme, denetim ve iletişim gibi faktörleri geliştirememiş devlet yönetimlerinin siyasi krizleri yaşaması kaçınılmaz olmaktadır. Demokratik yönetime sahip fakat demokrasiyi içselleştirememiş ülkelerin siyasi krizleri yaşaması daha sık olabilecektir. Yapılan bu açıklamalardan sonra siyasi krizlerin kaynağını kültürel değerler, sosyal yapı, siyasi hedefler, siyasi liderler, siyasi partiler, iktidarın ve muhalefetin yönetim tarzı, politikalar ve ideolojiler arasındaki yaşanan gerginlikler ve çatışmalarda aramak gerekir (Kışlalı, 2006: 27).

Türkiye’de Görülen Önemli Siyasal Krizler, Darbeler ve Muhtıralar

27 Mayıs 1960

27 Mayıs rejimi, temelleri aynı kalmakla birlikte siyasal hayatın yapısında büyük bir değişiklik yaratmıştır. Demokrat Parti kapatıldı, parti önderleri (son meclisteki milletvekilleri dâhil) anayasayı ihlâl etmekten yargılandılar (Yetkin, 1995: s.48). 1946 yılında Türkiye’de çok partili hayata geçiş çabaları sonucunda iki parti ile seçime gidilmiştir. Millet Partisi ve Demokrat Parti seçime girerek, tek partili siyasal sisteme son verilmiştir (Küçükylmaz, 2009: s.65). 1950 yılında yapılan seçime Demokrat Parti, Adnan Menderes liderliğinde iktidar olmuştur. 1955 yılında ekonomik gidişata bağlı olarak, DP çok sert eleştirilere maruz kalmıştır. Bu eleştirilere karşın DP, bazı tedbirler almış ancak bu tedbirler ise Ordunun eleştirileriyle karşılaşmıştır (Dursun, 2001: s.24-26). Sosyal ve siyasal hayatta yaşanan bazı gelişmeler neticesinde Milli birlik Komitesi’nin 27 Mayıs 1960’ta yönetime el koyması ile siyasal kriz sona erdirilmiştir (Ülkü ve Börekçi, 2013: s.1919). Yassıada yargılamalarının sonucunda Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan idam edilmiştir (Yılmaz, 2000; s.365). Demokrasiye vurulan bu ilk darbe, darbeler sürecinin başlangıcı sayılır (Tek, 2007: s.320). Türk tarihinde darbeler konusunda Mehmet Kemal’in değerlendirmesi şöyledir: *“Demokrasiyi kökünden kazıyan her askeri hareketin lideri, demokrasiyi ya getirdiğini ya*

getireceğini söyler. Demokrasiyi askıya alırken, demokrasi adına alır. Bizim tarihimize bakıldığı zaman 1876'dan bu yana örneği çoktur” (Kemal, 1986: s.141). Darbeden iki gün sonra Orgeneral Cemal Gürsel, Amerikan Büyükelçisi Fletcher Warren’i davet etmiştir ve Büyükelçi Cemal Gürsel’e destek söz vermiştir (Öymen, 2011: s.190).

12 Mart 1971 Muhtırası

Türk Silahlı Kuvvetleri ülkede yaşanan ekonomik bunalımları, siyasi çekişmeleri sebep göstererek Millet Meclis’ini ve zamanın Hükümet’ini Türkiye Cumhuriyet’inin varlık ve birliğini tehlikeye attığı iddiasıyla; bir muhtıra yayınlayıp, hükümetin yönetimi bırakmaması durumunda yönetime el koyacağını bildirmiştir (Öymen, 2011: s.398). Nahsen Badeli’ye göre; 1971 askeri müdahalesinin görünürdeki amacı, Marksist-Leninist gençliğin Türkiye’ye komünizmi getireceği, bunun için karşı önlem alınması gerekliliğiydi. Kişi özgürlüğü, haberleşme, toplantı, üniversite özerkliği ile ilgili maddelerde değişiklik yapan yasalar hızla hazırlanmış ve Nihat Erim başkanlığında kurulan Anayasa paketi, meclisteki bulunan tüm partilerin katılımıyla meclisten geçirilerek yürürlüğe konmuştur (Ersoy, Erbil ve Boztepe, 1998: s.130). 1961 Anayasası ile oluşturulan siyasi yapı, önemli ölçüde değişikliklere uğramıştır. Bu düzenleme ile temel hakların kullanılmasına yönelik sınırlamalar getirilmiş, devlet güvenlik mahkemeleri kurulmuştur. Diğer taraftan sosyal çalkantı ve toplumsal olaylar devam ederken, İsrail’in İstanbul Başkonsolosu kaçırılmış bunun üzerine birçok profesör yazar sanatçı öğretmen öğrenci hapsedilmiş, Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan ve Yusuf Aslan hakkında idam cezası verilmiş ve parlamento verilen bu cezayı kabul etmiştir. 1971 Muhtırası ile başlayan bu gelişmeler Türkiye’yi derin etkilerken, toplumsal olarak her alanda büyük bir kampaşma ve kutuplaşmanın içerisine sokmuştur. Bu siyasi kriz karşısında ülkeyi yönetenler almış olduğu sert tedbirler toplumsal rahatlamayı sağlamadığı gibi demokrasi ve özgürlük karşıtı gelişmelere de sebep olmuştur.

12 Eylül 1980

12 Eylül 1980 tarihinde gerçekleşen askeri darbe, siyasi demokratik sisteme dışarıdan bir müdahale olması nedeniyle; Türk siyasi hayatının, doğal gelişim sürecinde bir kırılmaya

yol açmış, siyasi sistemin şartlarında ve aktörlerinde "muhtemel" olanın ötesinde dönüşümleri hayata geçirmiştir. Ülke genelindeki sosyal çalışma ortamı gerekçe gösterilerek girişilen askeri müdahale ve bu müdahalenin getirdiği siyasi şartlar, Türkiye açısından pek çok sıkıntının ve ıstırabın kaynağı olmuştur (Boztaş, 2012: s.68-73). Askeri müdahalenin ardından bütün siyasi partilerin faaliyette bulunması yasaklanırken, tutuklamalar ve idamlar peş peşe gelmiştir. 12 Eylül 1980 sadece bir askeri darbe değildir. Bir başka ifadeyle, söz konusu askeri darbe sadece siyasi amaçla gerçekleştirilmiş değildir. 12 Eylül'ün perde arkasında kalan ama gerçekte en güçlü gerekçesini oluşturan neden, 24 Ocak 1980 ekonomik dönüşüm kararlarının (veya ekonomik darbesinin) uygulanabilmesini sağlamaktır. 24 Ocak kararlarıyla gündeme gelen neo-liberal dönüşüm modeli gerek dış gerekse iç güçler açısından kritik bir öneme sahipti. 1980 sonrasında cuntacılar işbaşına getirdiği hükümet tarafından, uygulamaya konulan ekonomik programın ana yönelişi, Türkiye'yi, henüz bir sanayi toplumu aşamasını tamamlamadan, ileri sanayi ülkelerinin egemen olduğu, dünya ekonomik sistemiyle zorunlu bir eklemlenmeye itmektir. Türkiye, 1980-88 döneminde dünyayla ticaret yoluyla bütünleşmeye, 1989 sonrasında ise finansal serbestleşme yoluyla bütünleşmeye zorlandı. Her ikisinin sonuçları da, yüksek toplumsal maliyetler ve büyük ekonomik tökezlemeler olarak ortaya çıktı. Türkiye'de 1980 öncesi iç talep ile büyüyen ekonomik üretim, ithalat karşısında gerilemiş ve dış alımlı büyüyen bir tüketime dönüşmüştür. 12 Eylül darbesini ABD başkanına duyururken "Bizim çocuklar kazandı" diyen zihniyet karşısında, Türkiye'de ülke yönetimini ele geçiren darbeciler ve siyasal uzantıları aynı noktada buluşmada zorluk çekmemişlerdir. Türkiye'de liberal politikaları uygulayan hükümet, küresel taleplerin karşısında uyum içerisinde olmuştur. Diğer yandan siyasi partiler, ülke sorunları dışında seçim telaşına düşmüş, kendi içlerinde anlaşamayarak, yeni parti kurma çabasına girmişlerdir. Siyasi istikrarsızlık, Türkiye'nin temel sorunu olmuş ve Türkiye'ye on yıl kaybettirmiştir (İnalçık, 2007: s. 220-221).

27 Nisan 2007 e-Muhtırası

2007 yılının Nisan ayında Türk Silahlı Kuvvetleri Sayın Abdullah Gül'ün Cumhurbaşkanı olarak seçilmesi ile ilgili olarak bir muhtıra yayınlamıştır. Muhtıradaki TSK laikliğin savunucusu olduğunu bildirmiş ve gerektiğinde askeri müdahalede bulunacağını

sinyallerini vermiştir (TBMM Meclis Araştırma Komisyonu Raporu, Kasım 2012). TSK'nın bazı üst düzey yöneticileri özellikle sık sık “bazı basın organları”, “bir takım çevreler”, “bazı odaklar” gibi ifadeler kullanarak toplumu adeta kutuplara, kamplara bölücü bir söylev içine girmişlerdir (Akyeşilmen, 2008, s.8). Bu muhtıranın ardında Başbakan Erdoğan önemli bir açıklama yaparak bunu sadece bir açıklama olarak gördüğünü söyleyerek gerilimin tırmanmasına engel olmuş ancak zımni bir şekilde TSK'daki bu üst düzey subayların görev ve yetkilerinin dışına çıktıklarını ima etmiştir. Daha sonraları Büyükanıt bunun bir muhtıra olmadığını sadece laiklik konusuna vurgu yapan bir metni kaleme aldığını söylemiştir. Zaten 2011 yılında metin internet sitesinden kaldırılarak oluşturulmaya çalışılan siyasal kriz böylece başlamadan bitirilmiş oluyordu. MHP lideri Devlet Bahçeli, Cumhurbaşkanı seçiminde oluşturulmaya çalışılan siyasal krizin engellenmesinde, Meclis'teki oylamaya katılarak önemli bir liderlik tavrı sergilemiştir.

2008 yılı AK Parti Kapatma Davası

Askeri muhtıranın ardından başarısız olan siyasal kriz oluşturma teşebbüsleri 2008 yılında Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Abdurrahman Yalçınkaya'nın, Ak Parti'nin laikliğe aykırı davrandığı gerekçesiyle kapatılması iddiası ile bir kapatma davası açtı. Ancak burada da Anayasa Mahkemesi iddiayı 6 hayır 5 evet oyu ile reddederek davanın düşmesi kararını verdi. İktidar Partisi Lideri Erdoğan tüm bu hain ve hukuksuz siyasal gerilimleri siyasal krize dönüşmeden atlatmış oluyordu. Erdoğan, bu süreç içerisinde ortaya koymuş olduğu liderlik anlayışı ile etkin bir rol oynamıştır.

Siyasal Krizlerin, Darbe ve Muhtıraların Ulusal Ekonomiye Etkileri

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğundan beri ilk 95 yıl geçmiştir. Kurulduktan hemen sonraki 27 yıllık dönemde Mustafa Kemal Atatürk'ün liderliğinde (15 Yıl) tek partili sistemle Türkiye Cumhuriyeti yönetilmiştir. Bu dönemde Türkiye'nin ekonomik alanda savaştan yeni çıkmış bir ülke olmasına rağmen önemli gelişmeler kaydettiği görülmektedir. Ekonomik toparlanmanın temelinde siyasal istikrar ve Mustafa Kemal Atatürk'ün güçlü liderlik özelliklerinin var olduğu şüphe götürmez bir gerçektir. Atatürk'ün ölümünden sonra hem 2. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi hem de Türkiye'nin çok partili hayata geçiş çabaları

ekonomik gelişmeyi sekteye uğratmıştır. Ancak 1950 yılında iktidara gelen Demokrat Parti adeta Atatürk'ün kaldığı yerden büyük devlet yatırımlarını devam ettirerek Türkiye Ekonomisinin yeniden canlanmasına ve büyümesine katkıda bulunmuştur. Ancak Başbakan Menderes'in hükümetten darbe ile indirilmesi ile sonuçlandırılan siyasal krizin ardından Türkiye uzun sürecek bir ekonomik durgunluğa daha sürüklenmiştir. Kurumsallaşmanın düşük olduğu ülkelerde ekonomik performans ile siyasal istikrar arasında kuvvetli bir etkileşim olduğu görülmektedir. Türkiye'de 1989-2002 yılları arasında 11 hükümet 15 tane de ekonomi bakanı değişikliği olmuş ve bu dönem devalüasyonların, ekonomik durgunluğun, enflasyonun, işsizliğin, milli paranın değer kaybetmesinin birkaç kez yaşanan ekonomik krizlerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Yani ekonomik krizler siyasal krizlere eşlik etmiş adeta kol kola yürümüşlerdir. 13 Yıllık dönemde ortalama ekonomik büyüme hızı %3,3 düzeyinde kalmıştır. Daima istikrar programları ile ekonomi ayakta tutulmaya çalışılmış dış borçlanma, IMF ve Dünya Bankası'nın Türkiye'nin ekonomi yönetimlerine müdahaleleri Türkiye'nin kısmen otonomisini de kaybetmesine neden olmuştur. Ancak daha sonra siyasal istikrarın yaşandığı 2003-2012 dönemleri arasında Türkiye %6,1'lik ortalama büyümeyle ekonomisini geliştirmeye devam etmiştir. (Darbeleri Araştırma Komisyonu Raporu, s. 1265-66).

Liderlik ve Liderlik Tarzları

Liderlik aynı amaç etrafında toplanan bir takım insana hedefledikleri amaca ulaşmalarında yol gösterme, rehberlik etme, onların karşılaşılabilecek zorlukları aşmaları konusunda onlara yardımcı olma olarak tanımlanabilir. Tarih boyunca birçok alanda önemli liderlerin başında oldukları insanları yönlendirdikleri, onları başarıya, refaha, mutluluğa götürdükleri ya da felakete sürükledikleri görülmektedir. Liderlik iyiye ve kötüye kullanılacak nadide bir özelliktir. Din, devlet, siyaset, askerlik, işletmecilik, sosyal hayat v.b. alanlarda önemli liderler ve liderlik özelliklerini görmek mümkündür. Liderler genellikle zor zamanlarda ortaya çıkan insanları bir amaç etrafında toplayıp onları yönlendirebilen mümtaz kişiliklerdir. Bu makalede de siyasal krizlerin ardından genellikle ülke başında bulunan iktidar partisi liderlerinin liderlik uygulamaları, kriz yönetimleri, krizin başlamasından önce sezgileriyle onları sezip gerekli önlemleri almaları, krizin devam ettiği sürecin yönetimi ve

kriz sonrasında ki tutumları, davranışları ve bunların olumlu ve olumsuz sonuçları aktarılmaya çalışılmıştır. Temel de karar alma süreçleri bakımından liderler otokratik ve demokratik olarak iki ana sınıfta incelenebilir. Otokratik liderler genellikle kendi başlarına karar alan istişarede bulunmayan ve diğer insanların fikirlerini pek önemsemeyen liderlik tipidir. Bunun tam tersi demokratik liderlikte ise liderler ellerinden geldiğince çok kişinin fikrini almaya çalışan, her fikri makam ve mevki ön yargısında kalmadan dikkate alan ve değerlendiren en beğenilen fikirleri gerekirse bir danışma kurulunun oylamasına sunup en doğru seçeneği yürürlüğe koymaya çalışan lider tipidir. Bu tür liderler çok fazla kişinin uzmanlık gücünden ve aklından yararlanmayı ve insanlara gerektiği kadar güvenmeyi bilirler. Bu yüzden her zaman karar alma sürecinde olabilecek en doğruya ulaşmanın rahatlığıyla hareket ederler. Oysa otokratik liderler çoğu zaman başkalarına güvenmezler, her şeyi en iyi kendileri bildikleri sandıklarından ısrarla hatalı bile olsa kararlarının uygulanmaya devam etmesini isterler. Ta ki hem kendileri hem de etrafındakiler bu kararın gerçekleşmesinin imkânsız olduğunu anlayana kadar bu inatçı tutum devam eder.

Darbelerde genellikle siyasal krizlerin sonrasında meydana gelen sonuçlardır. Darbelerin yaşanmasından önce liderlerin demokratik ya da otokratik tutumları siyasal krizlerin darbeye ya da darbe olmadan atlatılmasına neden olmaktadır. Türkiye’de ki darbeler ve muhtıralar incelendiğinde görülecektir ki siyasi parti liderlerinin darbe öncesindeki yönetsel kararları, tedbirleri ve konuşmaları siyasal kriz sürecinin gidişatını önemli ölçüde etkilemektedir. Otokratik bir tutumla baskı ve yasaklarla siyasal krizleri aşmaya çalışan liderlerin genellikle başarısız oldukları ve siyasal krizlerin bu tutumlar karşısında darbeye nihayetlendiği görülmektedir. Siyasal kriz sürecinde Devletin tüm kurumlarını yetki ve sorumluluklarını hatırlatarak hukuki çerçeve içinde kalmalarını hatırlatabilen liderler ise siyasal krizleri genellikle atlatabilmiş ve bunun sonucunda hem kendilerini hem de ülkeyi daha güçlendirdikleri görülmüştür. Tatlı sert bir liderlik tavrının sergilendiği 15 Temmuz hain darbe girişiminin önlenmesinde, Sayın Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın liderlik duruşu, darbe girişiminin önlenmesinde son derece etkili olmuştur. Türkiye’de demokrasiye, millet iradesine ve milli devlete sahip çıkılması noktasında halkı darbe gecesi sokağa davet etmiştir. Bu davete Türk Milleti kulak vermiş ve darbeciler geri püskürtülerek, karanlık emellerin önüne geçilmiştir. Darbe akşamı 4 G

bağlantılı telefon ile konuşan Erdoğan, sesi ve görüntüsüyle halka güven telkin ederek önemli bir liderlik tavrı ortaya koymuş ve hain darbe girişiminin neticesiz kalmasını sağlamıştır. Bu hain teşebbüsün ardından muhalefet lideri Sayın Devlet Bahçeli'nin iktidarda olmamasına karşın iktidarı desteklemesi bir lider olarak dünya siyasal tarihinde eşi görülmemiş bir liderlik tavrı oluşturmuştur. Elbette ki siyasal krizlerin aşılmasında liderlerin davranışları, tavırları, söylevleri, tutumları önemli bir etkiye sahiptir. Türkiye'de birçok kereler darbeler, muhtıralar vasıtasıyla siyasal yönetime el konulmuş ve bazı kurumların haksız, hukuksuz ve yetkisi dâhilinde olmayan müdahaleleri siyasal hayatı felce uğratmıştır. Bu kurumların bazı hain yöneticilerinin siyasal hayata bu tür müdahaleleri görev, yetki ve *uzmanlık* alanlarının dışında olmasına rağmen bazı dış mihrakların kuklası olmaları sebebiyle devam etmiştir. Basiretli bir liderin elbette ki bu yapıyı görmesi kangren haline gelmiş bu kurumların temizlenmesi için çok sabırlı olması ve teeniyle hareket etmesi gerekiyordu. Ve Türkiye'de Sayın Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın bu sabır ve yavaşlıkla hareket edip ilgili kurumları disipline etmesi otokratik değil demokratik liderlik tavrıyla gerçekleştirilebilecek bir başarıdır.

Sonuç ve Öneriler

Osmanlı İmparatorluğu'ndan beri süregelen bir darbeler geleneği ülke ekonomisine, siyasal ve sosyal yaşantıya, insan psikolojisine oldukça önemli zararlar vermiştir. Bireylerin haksızlıkla birilerinin suni sebepler oluşturarak yönetime el koyması daima onların ruh halini de olumsuz etkilemiştir. Gerek tüketici olarak gerek girişimci olarak bireylerden oluşan toplumlar darbe söylentilerinin gündemde olduğu bir siyasal ve ekonomik çevrede tüketim harcamalarından tutunuz da, yatırım harcamalarına kadar sürekli çekinceli davranacaktır. Bireylerin ve toplumun iç dünyasında onulmaz yaralar açan, insanların hukuka, devlete, demokrasiye olan güvenlerini derinden sarsan darbeler, muhtıralar ve suni siyasal krizler elbette ki ekonomiyi de derinden ve olumsuz yönde etkileyecektir. Maalesef ülkemizde darbeler adeta bir gelenek haline gelmiş her 10 yılda bir bazı karanlık güçlerin millet iradesini ve isteklerini hiçe sayarak milleti, millet nezdinde hükümetleri ve iktidarları mahkum etmesini üzümlere ve umutsuzluğa düşülerek kimi zamanda bazı insanların bu ülkeden göç ederek daha fazla bu haksızlıklara maruz kalınmasına tahammül edemedikleri

bir dönemden geçilmiştir. Türkiye bu makûs talihini nihayet 15 Temmuz'da tersine çevirerek millet olarak büyük bir öz güven ve umut sahibi olmayı Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan liderliğinde başarmıştır. Darbelerin ve muhtıraların hemen ardından ekonomik dengelerde, piyasalarda, iç ve dış yatırımcılarda, tüketicilerde kısacası hemen herkeste büyük bir endişe ve panik başlamaktadır. Bu durumun sonuçları bir çığ gibi büyüyerek tüm toplumu bazen de tüm dünyayı etkileyebilmektedir. Ancak liderlik vasıfları yüksek olan devlet ve hükümet yöneticileri bu tür katlanarak büyüyecek kriz başlangıçlarını iyi ve kesin bir şekilde durdurabilmeyi başarmaktadır. Ancak liderlerin başarılı olabilmeleri için izleyicilerin de bilgi ve kültür seviyelerinin yüksek olması gereklidir. Türkiye'de son yıllarda eğitim seviyesinin artması, toplumun daha bilinçli hale gelmesi, ulaşım ve iletişim konularında yaşana ilerlemeler toplumun bu tür bir krizin durdurulmasında önemli bir rol üstlenmesini sağlamıştır. Medeni toplumların bu tür korku imparatorluklarına, öcü kurumlara inanma gibi iptidai ve olgun olmayan davranışlar ve tutumlar geliştirmesi mümkün görünmemektedir. Türkiye'de son dönemlerde medeniyet, teknoloji, sanat ve kültür alanında kaydetmiş olduğu ilerlemelerin semeresini, 15 Temmuz Hain Darbe Girişimini olabilecek en düşük acı bilançoyla atlatarak almıştır.

Kaynaklar

- Ataman, Göksel (2002) **İşletme Yönetimi Temel Kavramlar ve Yeni Yaklaşımlar**, 2. Baskı, Tükmen Kitabevi, İstanbul.
- Badeli, Nahsen (2012) **Türkiye'nin Son Yüzyılı ve Sosyal Demokrasi**. Ankara: Alter.
- Boztaş, Asena (2012) Türk Demokrasisine Müdahaleler. **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C. 9, No.19, s.65-73.
- Börekçi, Ülkü Ayşe Oğuzhan (2013) Siyaset, Medya ve Ordu Üçgeninde 27 Mayıs Atmosferi: 'Karanlığa Direnen Yıldız' Üzerinden Bir Bakış. **International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic** No. 8/9 Summer, pp. 1913-1932.
- Dursun, Davut (2001). **27 Mayıs Darbesi Siyaset**. İstanbul: Şehir Yay.
- Dursun, Davut (2005). Türk Demokrasisinde Kurumsallaşma Sorunu ve Krizleri Çözme Yöntemi Olarak Askeri Darbeler. **Muhafazakâr Düşünce**, C. 1, No. 3, s.175-196.

- Dinçer, Ömer (2003) **Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası**, 6. Baskı, İstanbul: Beta.
- Diren, Çakmak (2008). “Türkiye’de Asker-Hükümet İlişkisi: Albay Talat Aydemir Örneği”, **Akademik Bakış**, C. 1, No. 2, s. 47-48.
- Ersoy, Tolga, Pervin Erbil, Zekeriya Boztepe (1998) **Türkiye’de Darbeler ve Provokasyonlar**. Ankara: Öteki Yay.
- İnalcık, Halil (2007) **Atatürk ve Demokratik Türkiye**. İstanbul: Kırmızı Yay.
- Kemal, Mehmed (1986) **Bu Darbeler Kimin İçin?** İstanbul: Cem Yay.
- Keown, Caroline – McMullan (1997) “Crisis: When Does A Molehill Become A Mountain?” **Disaster Prevention and Management**, V. 6, No. 1, pp. 4-10.
- Küçükylmaz, Mücahit (2009) **Türkiye’de Siyasal Katılım Tek Partiden AK Parti’ye Siyasal İslam ve Demokrasi Tartışmaları**. İstanbul: Birey Yay.
- Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 1961, Dönem:1,Cilt:1,B:15,30.11.1961,O:1.
- Mitroff, I. Ian (1988) “Effective Crisis Management”. **The Academy Of Management Executive**, V. 1, No. 3, pp. 283-292.
- Mitroff, I. Ian (1993) “From Crisis Prone to Crisis Prepared a Framework for Crisis Management”. **Academy of Management Executive**, V. 7, No. 1, pp. 48-59.
- Öymen, Onur (2011) **Demokrasiden Diktatörlüğe İktidar Uğruna Demokrasiyi Feda Edenler**. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Tek, Hayati (2007) **Darbeler ve Türk Basını**. Ankara: Elips Kitap.
- Yetkin, Çetin (2012) **Türkiye’de Askeri Darbeler ve Amerika, 27 Mayıs 1960- 12 Mart 1971- 12 Eylül 1980**, Kilit Yayınları
- Yetkin, Çetin (1995) **Türkiye’de Askeri Darbeler ve Amerika**. Ankara: Ümit Yay.
- Yılmaz, Hakan (2000) **Tarih Boyunca İhtilaller ve Darbeler**. İstanbul: Timaş Yay.